

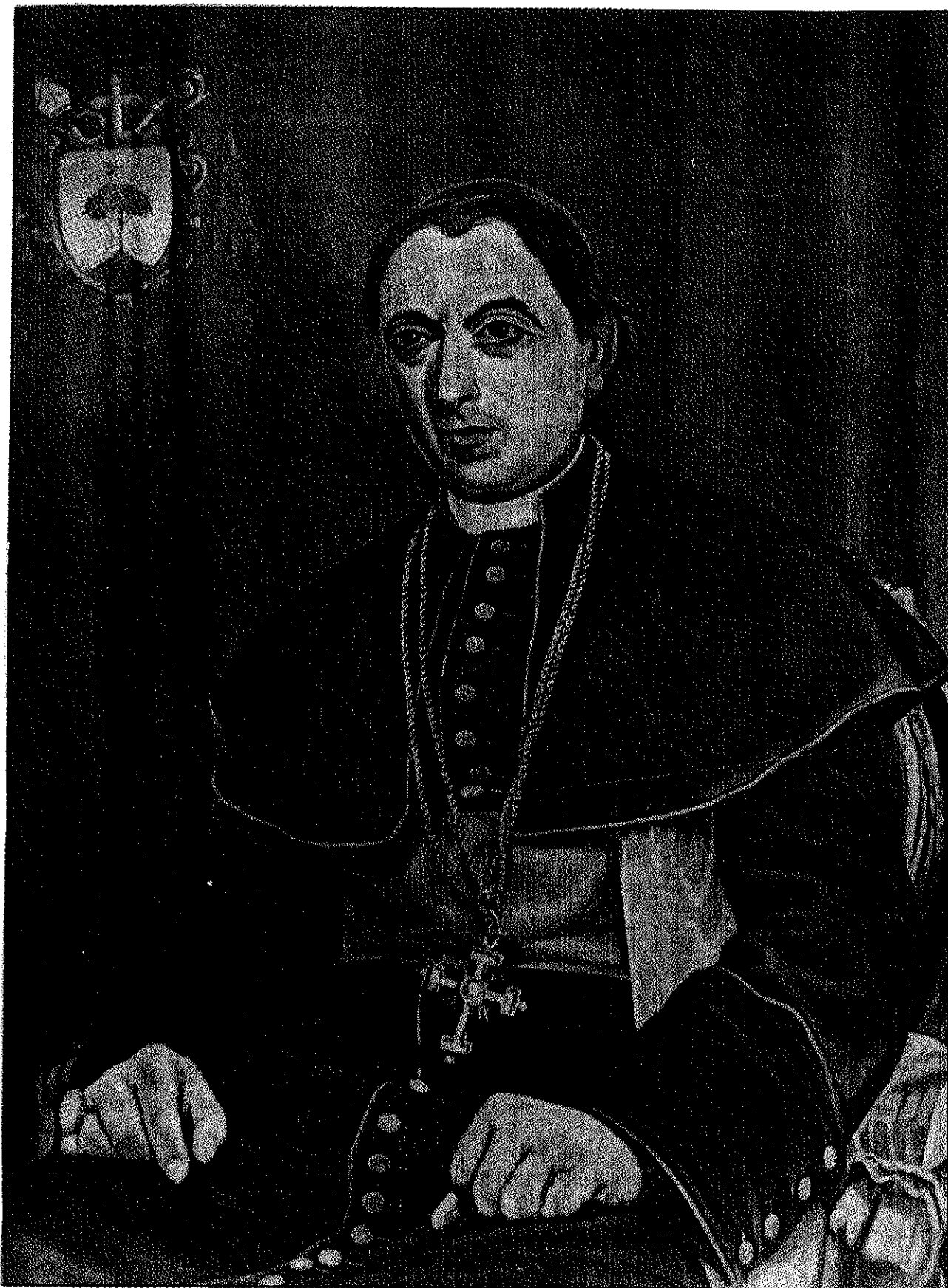
Josip Franulić

PASTORALNI PROFIL BRAĆE JERONIMA (1709. – 1762.) I FRANE (1724. – 1788.) BONAČIĆA

U veljači ove godine navršilo se 280 godina od rođenja Jeronima (rođen 3. II. 1709.) i 265 godina od rođenja Frane (rođen 17. II. 1724.) Bonačića iz Milne na Braču. U životu te dvojice braće svećenika mnogo je toga zajedničko. Humanističku izobrazbu stekla su u splitskom sjemeništu, a visoko školovanje završila su na isusovačkom Rimskom kolegiju s doktoratom iz filozofije i teologije. Obojica su četvrt stoljeća (Jeronim 24, a Frane 26 godina) župnikovala u arhiprezbiteralnoj bračkoj župi Nerežišća. Ondje je Jeronim 13. srpnja 1759. g. imenovan biskupom u Šibeniku, gdje je umro 20. rujna 1762. godine. Frane je pak preminuo kao nerežiški župnik 16. lipnja 1788. g.¹ Važno je naglasiti da mu je njegov biskup-ordinarij još 1771. g. izdao pohvalno priznanje, u kojemu se navode njegove mnogobrojne zasluge, na temelju kojih ga je preporučivao Sv. Stolici za biskupa bilo koje biskupije,² ali do takva imenovanja nije došlo. Oba su brata umrla ne doživjevši starost (Jeronim u 53., a Frane u 64. g.).

Imajući u vidu njihov nadasve plodan život, na njih se mogu primijeniti riječi starozavjetnog mudraca: „Duljina dana ne čini starost časnom, niti se ona mjeri brojem godina. Već razboritost – to su sjedine ljudske, i krepostan život – zrela starost” (Mudr 4,8-9). Vrijedno je još spomenuti da obojica potječu iz obitelji, koju su u njihovu zavičaju nekoć nazivali levitskom, jer je tijekom više stoljeća dala Crkvi lijepi broj svećenika. Posljednji je iz toga svećeničkog roda, dos-

1. Hrvatska enciklopedija III., Zagreb 1942., 54; Š. LJUBIĆ, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Beč 1856., 48; Znameniti i zaslužni Hrvati, Zagreb 1925., 33; A. CICCARELLI, Osservazioni sull' isola della Brazza, Venecija, 1802., 19; D. VR-SALOVIĆ, Povijest otoka Brača, Supetar 1968., 26,262,308; R. RITZLER – P. SEFRIN, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi VI., Padova 1958., 379; K. STOŠIĆ, Galerija uglednih Šibenčana, Šibenik 1936., 11; D. BERIĆ, Leksikon pisaca Jugoslavije I., Novi Sad 1972., 287; A. J. FOSCO, Storia della diocesi di Sebenico, u Folium diocesanum, Šibenik 1892., 50; V. DUIŠIN, Heraldčki zbornik I., Zagreb 1938., 87.
2. Biskupski arhiv Hvar (unaprijed BAH), Riboli Extraordinarim I., 78-81.

JERONIM BONAČIĆ kao šibenski biskup

(Ulje na platnu, nalazi se u župskoj kući u Milni. Prema starijem predlošku iz šibenske kaptolske dvorane naslikao biskupov prasinovac don Ivo Bonacci.)

tojan nasljednik svojih dičnih pređa, don Ivo (Đino) Bonacci³ (1894. – 1950.), svećenik široke kulture: pisac, prevoditelj, slikar, glazbenik te vrstan poznavatelj talijanske i francuske književnosti.

Vjeroučitelji

Prikaz o višestrukoj djelatnosti tih dvaju vrijednih svećenika ne počinje bez razloga govorom upravo o njihovoj katehizatorskoj aktivnosti. Jeronim, naime, zauzima istaknuto mjesto između tridesetak priređivača hrvatskih katekizama, izvornih ili prevedenih, u razdoblju od Tridentskoga (1545.-1563.) do I. vaticanskog sabora (1869.-1870.).

Još za svojih studija u Rimu, Jeronim je u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima, kao njezin prebendar, kroz četiri godine besplatno nedjeljom držao vjeronauk za odrasle.⁴ Došavši 1735. g. u Nerežišća za župnika, posebno je – uz ostale pastoralne preokupacije – došla do izražaja njegova revnost u katehiziranju, tako da i Farlati o njemu piše kako je „neumorno i pohvalno nastojao oko spasa duša i kršćanske pouke pučanstva.”⁵

Za Jeronimova župnikovanja vjeronauk se održavao ne samo nedjeljom i zavpovijedanim blagdanima – kojih je onda bilo znatno više – nego mnogo puta i radnim danom.⁶ U tu je svrhu sastavio hrvatski katekizam, za koji veli (str. 4.) da mu je koristio u njegovoj crkvi. Bio je utješén videći da su ga mnogi ne samo naučili nego po njemu i uskladili svoj život. U nadi da bi i drugima moglo koristiti njegovo djelo, a na poticaje prijatelja i molbe pobožnih ljudi, tiskao ga je 1743. g. u Mlecima za opću korist. Drugo izdanje priredio je kao šibenski biskup 1761. g. pa ga je kao obvezatna naredio u svim župama svoje biskupije.⁷ Puni je naslov djela: *NAUK KARSTJANSKI s novim načinom u kratko istomačen za lasno uviditi neumitne a navlastito dicu u stvarih potribnih za spasiti se* (format 14 x 8, 148 stranica).⁸

Nauk je podijeljen u tri dijela. Prvi dio, koji se sastoji od dvaju poglavlja, sadrži obrasce što su ih djeca izgovarala napamet. Drugi dio u svojem prvom poglavlju govori o vjerskim istinama, u drugom o ufanju i o molitvi, u trećem o lju-

3. Župnik Milne Petar Bonačić, Jeronimov i Franin stric, i njegova najbliža rodbina počinju se 1711. g. potpisivati Bonacci pa su tako cijeloga svojeg života činili Jeronim i Franc te ostali iz te grane roda Bonačića.
4. STAMPA BONACICH Parroco eletto di S. Maria di Neresi ed Arciprete della Brazza AL LAUDO, Venecija, 1734., 37.
5. D. FARLATI, *Illyrici sacri* IV., Venecija 1769., 500.
6. J. FRANULIĆ, *Crkvene prilike u Nerežišćima na Braču po zapisnicima biskupskih vizitacija (1585.-1928.)*, diplomatska radnja, Split 1976., 36.
7. K. STOŠIĆ, *Katekizam šibenskog biskupa J. Bonačića iz g. 1743.*, u *Kršćanska škola* 7-8/1925., 77-80.
8. J. FRANULIĆ, *Katekizam Jeronima Bonačića*, u *Crkva u svijetu* 3/1975., 282-284.

N A U K

K A R S T J A N S K I

S' ndvim načinom à Kratko Iztomacen
za lasno uvistitti neumitne, à navla-
sčito Dizzu à stvaarih potribnih za
Spasitise, sloxen

P O

Prisvitolomu, i Priposčovanomu

Gospodinu

D. HIEROLIMU BONACICCHJU

pr

ARCHIPOPPU OD BRACA,

Sada Biskupu Sibenskomu

Pritiskanje Drugho.

U MLECIIH, MDCCLXI.

PO ANTONU BASSANESU.

S' Dopuscenjem od Stariscin.

147

Ogčittovanje sloviteglja ovega Nauka.

J A Hjerolim Bonacicch, nedostojni
Misnik, i fluxbènik Isukarstov, Du-
hovgnak Czrikve Nerexiske, i Arkipdp
od Braça, sve onđ, casam rekkal ù ove-
mu Nauku, od najparvee rijci dđ najzad-
gnie, podlagam ponixno istinitomu sudu
svete Mattere Czrikve, i svetih Otaacz
Papik, kakko sijn poslusni iste svete
Mattere Czrikve, u kojej krilu svete-
mu xelijm sasvim sardcem, i odlucjujem
temeglitto s' Bozjom pomocchju vazda
xivitti, i umriti

Amen.

f. N. f. B.

S P A R H A.

Die

Drugo izdanje hrvatskog katekizma Jeronima Bonačića iz 1761. g. Naslovna i zadnja stranica.

bavi te o Božjim i crkvenim zapovijedima. Treći dio također ima tri poglavlja. U prvom se poglavlju radi o grijehu i o krštenju, u drugom o ispovijedi, u trećem pak o pričesti i ostalim sakramentima. Na kraju svakoga poglavlja u kratku se sažetku ponavlja ono što se u dotičnom izlaganju nadugo obrađivalo. Osim kršćanskog nauka tiskane su još i neke molitve, onako kako su se obavljale u nerežiškoj crkvi.

Valja istaknuti da je taj *Nauk* metodički i sadržajno bio na visini ondašnje katehetske znanosti. Autor kaže (str. 4.) da ga je izradio po Bellarminovu katekizmu.⁹ U *Nauku* ima, piše Stošić, „mnogo identičnih odgovora koji se odli-

9. R. BELLARMINO, *Dottrina cristiana breve*, Rim 1597.; *ISTI*, *Dichiarazione più copiosa della dottrina cristiana*, Rim 1598. Njegovi su katekizmi više puta objavljeni u hrvatskom prijevodu. Usp. V. ŠTEFANIĆ, *Bellarmino-Komulovićev kršćanski nauk*, u *Vrela* i prinosi 8 (1938), 1-50.

kuju lakoćom stila. No Bonačić je nauk vjere još više samostalno razdrobio i dao često upravo kristalne odgovore. (. . .) Bonačić je vrlo praktičan autor koji zna u kratkoći biti vrlo jasan. Doista, on je rigorist i danas mu moralist ne bi svaku potpisao, ali ipak njegovi su odgovori vrlo korektni te jasni djeci i običnom puku.”¹⁰

Knjižica sadrži pitanja i odgovore po ondašnjem običaju. Pisana je hrvatskim jezikom, „harvaski”, kaže Bonačić (str. 20.), govorom nerežiške župe. „Budući ovi *Nauk* odlučeni navlastito za moju crkvu”, piše autor, „biše potriebno da govorim s onim načinom, s kim se u mojoj župi govori” (str. 7.).

U dodatku je iznesen način katehiziranja djece i odraslih. Za djecu se vjerska pouka održavala nedjeljom i blagdanom u rano popodne. Okupljali su se uključivanjem u procesiju pjevajući Gospine litanije i tako ulazili u crkvu. Župniku su pomagali klerici, a radilo se zajednički i po grupama. Naglašuje kako ne valja mijenjati odgovore, već treba nastojati da djeca odgovaraju onim riječima kako piše u knjizi. Ako koji ne zna, klerik ga mora ljubezno poučiti. Odrasli su se katehizirali poslije nedjeljne večernje. Njima se samo tumačilo, a nisu ih ispitivali. Stide se kad ne znaju odgovoriti pa, da to izbjegnu, ne bi dolazili. Poželjno je često iznositi primjere, jer se oni lako pamte. Nekad će djeca koja znaju čitati i nauče napamet cijeli *Nauk*, izreći ga pred pukom, a zato će biti pohvaljena i nagrađena. Tako će se potaknuti roditelji da nastoje oko djece neka uče vjeronauk. Djeca bi pred ukućanima čitala naglas iz *Nauka* „i tako bi se učili mnozi, i sijala bi se Božja rič s velikom korišću dušah kršćanskih” (str. 123.).

Od 17 godina, koliko je Frane proživio u Rimu -- prije nastupa na službu nerežiškog župnika 1762. g. -- deset je godina besplatno držao vjeronauk u hrvatskoj crkvi sv. Jeronima (bio je upravitelj istoimenog zavoda). Po naredbi papa Benedikta XIV. i Klementa XIII. pet je godina u vrijeme korizme tumačio o ispovijedi i pričesti. U katoličkoj vjeri poučio je četiri pravoslavca i jednu Arapkinju. U Nerežišćima je predavao vjeronauk dvokratno svakog blagdana.¹¹ U katehiziranju -- zacijelo se služio tiskanim katekizmom svoga brata -- pomagala su mu dva župska pomoćnika, a sudjelovali su i klerici. Također je katehizirao odrasle i ispitivao ih za pričest.¹²

Propovjednici

Daljnja priprava za Jeronimovu kasniju propovjedničku službu bila je njegova katehizatorska aktivnost u studentskim danima, o čemu je već bilo riječi. Poslije svećeničkog ređenja, 29. ožujka 1732. godine, dvije je godine pohađao rimsku

10. Usp. bilj. 7.

11. Usp. bilj. 2.

12. Usp. bilj. 6.

Dogmatsku akademiju. Ondje je u obrani teza pojedinih disciplina pokazao svoju govorničku sposobnost, tako da je ne samo sve zadivio svojim znanjem nego je za sebe pridobio naklonost svih ocjenjivača. Kao član svećeničke bratovštine Bezgrešne Djevice u Rimu, tijekom 1734. g. marljivo je sudjelovao u tjednim izlaganjima iz pojedinih teoloških predmeta. Nije bio samo pasivan slušatelj, nego je na tim skupovima aktivno sudjelovao. Nastupao je učenim tumačenjima te stručno i pravilno rješavao moralne kazuse.¹³

Bilo je opravdano očekivati da se tako solidno filozofsko-teološki pripremljen i opskrbljen dvostrukim doktoratom, Jeronim iskaže i kao nerežiški župnik u propovjedničkoj službi, kako je to pohvalno učinio u vezi s vjeronaučnom poukom. Biskupu-vizitatoru sam je izjavio: „Nastojim izvršavati svoju dužnost propovijedanja formalnim propovijedima te tumačenjem evanđelja i katekizmom.” Na pitanje o njemu kao propovjedniku, sve se izjave ispitanih župljana više-manje svode na ovo: „U toj apostolskoj službi obiluje tako da blagdanom često ujutro i popodne propovijeda, zatim u došašću i korizmi, kad se ne može naći propovjednik po običaju, vrlo učeno i revno obavlja svoju dužnost.”¹⁴

I Frane se, još kao rimski student, okušao u govorničkoj vještini. Njegovi česti javni nastupi, za vrijeme filozofsko-teoloških nauka te trogodišnjeg studija na Kongregaciji slučajeva savjesti i Fakultetu obaju prava, pobivali su veliki pljesak. To je bilo svojevrsno priznanje za uloženi trud i primjernu marljivost, iskazanu tijekom višestrukog studija.¹⁵

Obavljajući propovjedničku službu kao nerežiški župnik, Frane nije nimalo zaostajao za svojim bratom. Pače za nj je, kod upisa njegove smrti, u matičnoj knjizi zapisano da je „najslavniji propovjednik u mnogim bračkim mjestima i drugdje”.¹⁶ Pučanstvo bi ga tražilo da im propovijeda i on bi, da im ugodni, odlazio po mjestima propovijedati. Nekad ga je biskup uzimao sa sobom da mu bude propovjednik prigodom vizitacije biskupije.¹⁷ Na vizitatorovo pitanje o propovijedanju Božje riječi odgovorio je: „Na sve nedjelje u godini propovijedam s oltara govoreći katehetski o dotičnom evanđelju; u nedjelje došašća i korizme držim formalne propovijedi protiv mana koje više dominiraju u puku; nalazi li se pučanstvo u kojoj potrebi, kiše ili čega drugoga, ili u kazni bolesti, suše i sličnih stvari, nastojim ih potaknuti na žalost i pokoru za njihove grijeha.”¹⁸

Osim evangeliziranja svojih župljana, Frane je također poučavao mjesne klerike u gramatici, retorici i gregorijanskom pjevanju, a svećenike iz župe u moralnoj teologiji. Dvije korizme svakodnevno je propovijedao, a nagradu je dao za

13. STAMPA BONACICH. . . , 39.

14. BAH, Bonajutijeve vizitacije, 568.

15. Usp. bilj. 2.

16. Župski arhiv Nerežišća (unaprijed ŽAN), Matica umrlih III.

17. FRANULIĆ, Crkvene prilike. . . , 24.

18. BAH, Ribolijeve viz., 531-532.

crkvene potrebe i za siromahe. Inače, kad je Južna Hrvatska bila pogođena ku- gom i glađu, mnoge je siromahe materijalno pomagao. Kako se sve to više iska- zivao vrednijim, biskup ga je postavio za učitelja bračkom svećenstvu.¹⁹

Dušobrižnici

Jasno je da prikazi o katehizatorskoj i propovjedničkoj službi također spa- daju u dušobrižničku djelatnost. Međutim, sad će ta dva revna svećenika biti pred- stavljena kao dušobrižnici u užem smislu riječi, naime ukoliko su vodili brigu o povjerenim dušama. Župljani su osjećali da srca njihovih duhovnih pastira kucaju samo za Boga. Crkvu i puk Božji, zato su im uzvraćali ljubav za ljubav.

Kao ni o jednomu župniku prije njega, vjernici su se o Jeronimu vrlo poh- valno izražavali: „U Nerežišćima nije bilo župnika tako čestita i kreposna vlada- nja kao što je ovaj, koji zbog svoje nadarenosti zaslužuje da bude visoko unapri- jeđen.” Drugi svjedok veli: „Vrlo je krepostan i vrlo uzoran župnik; prednjači i ljubavi i revnosti prema svome stadu, tako da u svemu nadvisuje svoje prethodni- ke, od kojih poznajem četvoricu.” Nadalje: „Njegov je život i njegovo vladanje takvo kakvo se može poželjeti u dobra i revna pastira duša.”²⁰

Jeronim je takav ostao i kao šibenski biskup. Pun apostolskog žara namje- ravao je podignuti moralno stanje svećenstva i provesti mnoge reforme, ali je nai- šao na oštru oporbu kanonika koji su ga tužakali u Mletke i u Rim. To je djelo- valo na njegovo zdravlje i pospješilo njegovu smrt, poslije tri godine biskupovanja. „Htio je”, piše njegov prasinovac, „provesti u svojoj biskupiji, poput sv. Karla Bo- romejskog, odluke Tridentskog sabora, ali je možda zaboravljao da ovdje nema Milana ili Rima, gdje je on svoju mladost proboravio, već da ovdje imade dosta toga balkanskog.”²¹

I za svojega dušobrižnika Franu župljani su uvijek imali lijepe riječi: „Sveće- nik je uzorna života i vladanja, tako da smo – zbog njegovih dostojnih kvaliteta – svi s njime zadovoljni.” Ili pak: „Vrlo je vrijedan svećenik i poželjno je za dobro ovih duša, kad bi bilo moguće, da živi još sto godina.”²²

Frane je i prema podređenim svećenicima u župi bio korektan i čuvao je njihov dobar glas. Njegova se pastoralna razboritost također očitovala u činjenici što prigodom kanonskih vizitacija, na pitanje o vladanju dotičnih svećenika, o njima nije htio iznijeti ništa negativno, kako to ne bi ostalo zapisano, nego je sebi pridržavao o tome usmeno izvijestiti ordinarija.²³

19. Usp. bilj. 2.

20. Usp. bilj. 17.

21. I. BONACCI, Na obranu biskupa Jeronima Bonačića, u Hrvatska straža br. 259 (10. XI. 1936).

22. Usp. bilj. 17.

23. BAH, Ribolijeve viz., 878, 1048.

Revnost obojice posebno je dolazila do izražaja u odnosu prema bolesnicima. Jeronim „vrlo spremno priteče ne samo bolesnicima nego u bilo kojoj potrebi svojih duša. Neumoran je kad je netko bolestan, tako da ni u jednoj svojoj zadaći ne izgubi niti minutu”.²⁴ Frane bi, netom bi ga obavijestili, odmah odlazio u pohode bolesnicima, po potrebi u ponoć pa i po snijegu i ledu. U tom su smislu izjavljivali: „Toliko je pažljiv, da se više ne može poželjeti.” Drugi bi dan nastojao da prime sakramente. Pomoćnici su s njime ili sami dvaput dnevno pohađali bolesnike.²⁵

Budno su pazili na sve što im se u župi događalo, nastojeći od svojih župljana ukloniti svaku sablazan i vodeći računa o njihovu općenitom napretku. Na pitanje o javnim grešnicima u doba Jeronimova župnikovanja, mjesni je sudac odgovorio: „Vrijedni gosp. župnik ne dopušta da budu u ovom mjestu.”²⁶ Veliku je važnost polagao na duhovnu izgradnju članova pojedinih bratovština postavljajući im svećenike za duhovne vođe.²⁷ Nisu propustili boriti se i protiv praznovjerna. Frane iznosi kako se u vrijeme jedne pošasti bilo počelo govoriti o vampirima, ali se on „odmah svim silama suprotstavio tomu krivom uvjerenju.”²⁸

Frane je iz pedagoških razloga, kao medicinalnu kaznu, na određeno vrijeme pojedinim župljanima odgađao uskrsnu pričest. Tako 1764. g. suspendira trojicu, iz razloga koji nisu navedeni. Poslije četiri godine istu sankciju primjenjuje prema jednomu, da ga ponizi zbog njegova psovanja i nepoštivanja majke. Drugom zgodom ne pripušta čak sedmoricu, dok ne budu voljni popraviti oduzeti dobar glas bližnjima.²⁹

Iz Franina izvješća znamo za slučaj župljanina koji se 11 godina nije bio ispovjedio ni pričestio, a živio je raspušteno i sablažnjivo. Opominjali su ga župnik, drugi svećenici i čestiti svjetovnjaci. Pučku su bile naređene javne molitve, privatno su pobožne osobe obavljale devetnice, ali do Franine izjave još nije pokazivao znakove kajanja.³⁰

Uz ostale prednosti, Frane je u dušobrižništvu također pokazao veliki smisao za organizaciju. Iz onoga što je ubilježeno u zapisniku biskupske vizitacije 1787. g. možemo naslućivati koliko je inače u njegovu pastoralnom radu dolazila do izražaja njegova poduzetnost i organizatorska sposobnost. U spomenutoj prigodi izrekao je pred biskupom „fini i snažan govor”, a zatim su deklamirali svećenici i svjetovnjaci. Tri večeri za redom nerežiška je mladež u kneževoj palači priređivala zabave za biskupa, kneza i sve pučanstvo. Prve večeri to je bila dobro izvedena tragedija, sutradan balet i posljednji dan izvedba ugodna sadržaja, koja

24. Ondje, Bonajutijeve viz., 569, 576.

25. FRANULIĆ, nav. dj., 25; BAH, Ribol. viz., 1052; Straticova I. viz., 298.

26. FRANULIĆ, nav. dj., 24.

27. ŽAN, Stara knjiga računa bratovštine Presv. Sakramenta, 11,36,38,45.

28. FRANULIĆ, nav. dj., 40.

29. Ondje, 37.

30. BAH, Ribol. viz., 532-533.

se završila sonetima u počast biskupu i knezu. Navedimo i to da upravo u Frani-
no vrijeme spomenuti zapisnici prvi put spominju sviranje raznih glazbala (zaci-
je-
lo je sviračima Frane bio učitelj glazbe, jer je u tomu bio stručnjak!), kojima se
putem prati biskupa, pri njegovu dolasku i odlasku iz župe. Sposobnost organiza-
cije obojica braće primjenjivala su, uz pripravljanje ostalih svečanosti, i onda kad
su biskupi, tijekom njihova župnikovanja, pet puta podijelili niže i više redove sve-
ćeničkim kandidatima iz cijeloga Brača, u njihovoj arhiprezbiteralnoj crkvi, kao
najčasnijoj na otoku. Najveći je broj ređenika bio 1764. godine; čak 17!^{3 1}

Liturzi^{3 2}

U doba njihova župnikovanja liturgijski je život bio na vrhuncu, zahvaljuju-
ći ne samo njihovu nesebičnom nastojanju nego i činjenici da je upravo u tom raz-
doblju najveći broj svećenika, nastanjenih u mjestu, koje tada broji od 1500 do
2000 stanovnika: čak 15, a klerika 8! Od tih svećenika, isključivo domorodaca,
dvojica ili trojica bila su župski pomoćnici, angažirana – uz ostalo – u bolesnič-
kom pastoralu i oko vjeronauka. Ostali su u župskoj crkvi bili zadušeni ispovije-
danjem, dok su inače bili upravitelji pojedinih manjih crkava u mjestu (osim žup-
ske, u Nerežišćima ih ima još deset) i njihovih beneficija. Jedan svećenik bio je
ceremonijar, a drugi je svirao orgulje, premda je i Frane bio orguljaš. Inače su oba
brata bila stručnjaci u gregorijanskom pjevanju, u kojemu je Frane poučavao mjes-
ni kler, a isto je činio i Jeronim kao šibenski biskup.^{3 3}

Vjerojatno zbog tako velika broja svećenika, nedjeljnu i blagdansku župsku
misu nazivali su konventualnom. Frane blagdanom celebrira u običajni sat, a rad-
nim danom većinom oko podne, čekajući koju pobožnu osobu da pribiva bogoslu-
žju. Za njegova župnikovanja vizitator je potaknuo mjesne svećenike neka radnim
danom prije svoje mise naredi da se daje znak zvonom. Tako bi vjernici, koji to
žele, mogli doći na njihovu misu.^{3 4}

Za Franina župnikovanja vrlo se mnogo držalo do važnosti župske mise pa
su optuživali neke svećenike koji u vrijeme berbe grožđa celebriraju prije župske
mise i tako indirektno daju slobodu da se izjutra ide raditi. Frane je molio vizita-
tora neka poslije trećeg znaka zvonima za župsku misu ne celebriraju privatno po-
jedini svećenici, jer time ometaju puk koji je došao slušati Božju riječ. Tomu je
bilo udovoljeno i naređeno svima mjesnim svećenicima da u korskom odijelu pri-
bivaju župskoj misi.^{3 5}

31. FRANULIĆ, nav. dj., 45-46.

32. O liturgijskom životu u Nerežišćima od 16. do 19. st. već je pisano u ovoj reviji. Usp. J. FRANULIĆ, Jedna slika iz liturgijske prošlosti, u Služba Božja 4/1976, 366-371.

33. Usp. bilj. 2,4,21.

34. FRANULIĆ, Crkvene prilike. . . , 32.

35. Ondje, 33.

Izvijestivši o redovitom celebriranju za puk. Frane nadodaje do dotične intencije „po svojoj posebnoj dužnosti prikazuje za duhovne i tjelesne potrebe puka, na Prosne dane i svaki put kad je pučanstvu koja potreba, tj. u pošastima bolesti, suše, velikih kiša i sličnih stvari.”³⁶

Osim iz pisanih onodobnih izvora, također se iz Jeronimova katekizma može doznati o ondašnjemu bogatom repertoaru liturgijskih obreda i raznih pobožnosti. Naime, na dan svetačni trebalo bi „hoditi na jutarnje, kad se govore, na mise velike, na pripovidanja, na nauk kršćanski, na večernje, na ruzarije, na prikazanja svetoga sakramenta, na ostala sveta dila, koja se čine u crikvi” (str. 49.). Pošto je do u tančine opisano kako se pričesnik ima vladati pri samom pričesćivanju, nadodaje da bi u zahvaljivanju bilo „dobro stati najmanje pol ure” (str. 112.). Međutim, treba napomenuti da su se onda rijetko pričesćivali, naime „kadgodir, a navlastito o velikih blagdanih, ispoviditi se i pričestiti” (str. 66.). Taj bi dan trebalo provesti u pohađanju crkava, obavljajući razne pobožnosti.³⁷

Nabrajajući koje pobožne vježbe treba činiti u dan svetačni, Jeronim, među ostalim, spominje i *cirke*. Objašnjava kako se to radi: pred svakim od pet oltara moli se najmanje pet *Očenaša*, *Zdravomarija* i *Slava Ocu*, a pred petim se oltarom nadoda *Vjerovanje* i *Zdravo Kraljice*. Spomenute *cirke* također treba činiti i kad se pričestimo.³⁸

U dodatku katekizma donosi molitve Gospi i sv. Josipu, onako kako ih je zatekao i sam prakticirao u nerežiškoj crkvi. To je najprije molitva Gospine krunice s odgovarajućim kiticama koje su se pjevale uz svako otajstvo (autor im je sveć. Andrija Vitaljić, hrv. pjesnik iz Komiže na Visu, 17. st.). Još je objavio tekst *Sedam radosti BDM* te *Sedam radosti i žalosti sv. Josipa*.³⁹

Iz jednoga Franina upisa u maticama umrlih⁴⁰ doznajemo kako su se svečano obavljali obredi za njegova župnikovanja. Konkretno se radi o sprovodu bračkoga kneza, predstavnika mletačke vlasti, koji je rezidirao u Nerežišćima, koja su tada bila bračko administrativno središte. „Njegovo tijelo navečer je iz njegove rezidencije izneseno u procesiji, u pratnji svećenstva i mnoštva puka s uljanicama i voštanicama, te je pohranjeno u crkvi sv. Margarite. Sutradan, u nedjelju, velikom pompom dignuto je iz dotične crkve te je procesionalno – praćeno bratovštinama, sucima, općinskim pravobraniteljima i gotovo cjelokupnim pučanstvom – nošeno oko crkve sv. Petra i po dugu putu ulicom u arhiprezbiteralnu crkvu. Ondje su ispjevane tri mrtvačke noćnice. Slijedila je svečana misa s asistencijom, uz pratnju orgulja i orkestra.⁴¹ Na kraju je arhiprezbiter, zajedno s četvoricom župnika, odjevenih u pluvijale, podijelio pontifikalno odrješenje”.

36. BAH, Ribol. viz., 1045.

37. Usp. bilj. 8.

38. FRANULIĆ, Marija u Bonačićevu katekizmu, u Marija 12/1987, 390-392.

39. Na istom mjestu.

40. Usp. bilj. 16.

41. „Katkada su crkveni pjevački zborovi – drugih jedva da je i bilo – bili sastavljeni od ma-

Graditelji⁴²

Ne umanjujući neprolazne zasluge dvojice braće na pastoralno-katehetskom području, najvidljivije su zadužila Nerežišćane izgradnjom današnje župske crkve, koja je – po sudu stručnjaka – najmonumentalnija na Braču.⁴³ Upravo za njihova župnikovanja i njihovim svestranim zalaganjem ta je crkva dobila sadašnji izgled.

Župska crkva, koja se na današnjem mjestu spominje već u 13. stoljeću, početkom 18. st. bila je došla gotovo u ruševno stanje. Radovi njezine obnove i povećanja započeti su za Jeronimova prethodnika 1730. godine. Radilo se do Jeronimova nastupa 1735. godine, kad je presvođena glavna lađa (crkva ima tri lađe).

Jeronim je bio duša i pokretač svih daljnjih radova izgradnje crkve, sve do njezina dovršenja. Krajem 1745. g. odlučilo se nastaviti započetom gradnjom crkve i zvonika, pod vodstvom graditelja Ignacija Macanovića iz Trogira. Cijelu slijedeću godinu radovi su slabo napredovali, uslijed neuredna računskog poslovanja. Sebi svojstvenom energičnošću, Jeronim je pokrenuo sređivanje novčanih prihoda, a time i nastavak gradnje.

Zvonik, započet 1746. godine, potpuno je dovršen poslije četiri godine. Vanjski radovi na crkvi bili su gotovi 1752. godine. U izgradnji te velebne crkve bio je angažiran veliki broj ljudi. Kamen se brao u bračkim kamenolomima, vapno se pripravljalo na Šolti, pijesak se na konjima donosio iz Splitske na Braču, drvena je građa stizala iz Rijeke, a crijep iz Mletaka.

U kolovozu 1752. godine, na temelju Macanovićeve unutrašnjeg nacрта crkve, nabavljen je u Mlecima glavni oltar od raznobojna mramora, a jedan brački drvodjelac izradio je propovjedaonicu. Premda je crkva imala orgulje, Jeronimovom zaslugom nabavljene su 1753. g. u Mlecima nove od sveć. Petra Nakića, graditelja orgulja svjetskoga glasa.⁴⁴

Dvije godine poslije Franina nastupa na župničku službu, crkvu je posvetio hvarski biskup J.M. Pontalti 1764. godine. Za taj čin bio je određen blagdan Marijina prikazanja u hramu, ali se zbog nevremena posveta obavila sutradan.⁴⁵

log broja pjevača, a orkestar od malog broja svirača. (. . .) Nekako istodobno prate se zborovi, orkestri i orgulje; naime, postaju veći." (P. Z. BLAJIĆ, „Fešta” orguljske glazbe u Splitu, u Kana 1/1989, 18). Orkestar je u nerežiškoj crkvi nastupao o velikim svečanostima; npr. na Tijelovo 1787. g., kad se ondje biskup našao u vizitaciji, pontifikal je uzveličan sviranjem orkestra. Usp. BAH, Strat. I. viz., 306.

42. Detaljno o gradnji nerežiške crkve na temelju arhivskih podataka pisao je C. FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, u Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955., 198-268.

43. Kulturni spomenici otoka Brača, Supetar 1960.: K. PRIJATELJ, Novi vijek. 199.

44. I. BABAROVIĆ, Orgulje u Nerežišćima, u Sv. Cecilija 3/1943, 98-99; 4-5/1943, 146-147. Nakićeve su orgulje još u uporabi. Jedan glazbenik nazvao ih je „najmilozvučnijima koje je ikada čuo”.

45. FRANULIĆ, Crkvene prilike. . ., 9-10.

I za Franina župnikovanja popunjavao se crkveni inventar srebrninom iz Mletaka, a još su očuvani barokni vezeni svetački likovi na zastavi, izrađenoj 1769. godine. Napravljena je krstionica, a radilo se i na izgradnji oltara (ima ih sedam). G. 1781. Andrija Bruttapelle, graditelj oltara iz Bassana u Italiji, proširio je monumentalni glavni oltar, tako da pokriva cijeli zid apside, a sagradio je i oltar Gospe Karmelske.⁴⁶

„Nerežiška župska crkva”, piše Fisković, „sagrađena je potpuno baroknim stilom, koji se očituje u njezinim širokim omjerima, u ukrasima i u unutrašnjem rasporedu.”⁴⁷

Pročelje župske crkve u Nerežišćima. Zaslugom župnika Jeronima Bonačića crkva je dobila sadašnji izgled.

Pisci

Ništa manje nego izgradnjom župske crkve, ostavili su sebi trajan spomenik svojim spisateljskim radom. Već je bilo govora o Jeronimovu katekizmu, koji je doživio dva izdanja. Iza Frane je ostalo u rukopisu više pravnih rasprava, među

46. ŽAN, Stara knjiga. . . , 50,57,64-65; Matica umrlih III.

47. Usp. bilj. 42.

ostalima i ona *Trattato circa le Decime*. On je, naime, bio profesor kanonskoga i građanskog prava te ga hvale kao odlična pravnika u najzamršenijim crkvenim poslovima.⁴⁸

S obzirom na njihovo savjesno vođenje administracije (Jeronim je za pisara nekad uzimao kojega od mjesnih svećenika),⁴⁹ treba naglasiti kako se upravo njihovoj ažurnosti i pedantnosti ima zahvaliti što se detaljno može pratiti slijed radova izgradnje crkve te dotičnih nabava i isplata. Jeronim je pomnjivo ispisao opsežne fascikle o gradnji crkve i, u vezi s time, o pojedinim parnicama. Naslovio ih je: *Allegazioni in difesa della chiesa arcipretale della Brazza contro il signor Francesco de Filippis*.⁵⁰ Spomenuti, naime, kao blagajnik bratovštine Presv. Sakramenta, koja se brinula za crkvu, nije htio predati potrebiti novac, uslijed čega je bilo došlo do zastoja u radovima, što je već navedeno. Jeronim je s njim stupio u parnicu na zadarskom sudu, koji je presudio u župnikovu korist.

Rukopisni svezak u župskom arhivu sadrži jedan Jeronimov anagraf (popis pučanstva) i tri Franina.⁵¹ Što se tiče matičnih knjiga, koje se – po ondašnjoj praksi – vodile narativno i na latinskom jeziku, pojedini im zapisi odudaraju od stereotipnih upisa. Od većeg broja tih originalnih i opširnijih upisa, izdvajamo dva.

Pod nadnevkom 8. prosinca 1752. g. Jeronim bilježi uvjetno krštenje „22-godišnjeg mladića, koji je u ovo mjesto prispio iz turskog područja. Želeći se pridružiti vjerničkoj zajednici, izjavio je kako je od malih nogu othranjen i odgajan među Turcima i po njihovim običajima. Međutim je čuo da je sin nekoga Andrije Borovca, kršćanina, i da je bio kršten odmah poslije rođenja. U njegovoj 15-oj godini, za vrijeme kuge, od koje su mu pomrli roditelji i svi ukućani, odveli su ga Turci. Zbog sumnje o krštenju, primljenu u djetinjstvu, pripustio sam ga na opću ispovijed. Pošto je primio sakramentalno odrješenje – imajući u vidu konkretne okolnosti i njegovu živu želju za vječnim spasenjem – na Božić, preko mise, okrijepio sam ga Tijelom Kristovim”.⁵²

Poslije uobičajena upisa smrti jedne 22-godišnje žene, Frane je 29. kolovoza 1771. g. nadodao: „Neka bude upisano za budući spomen! Ne može se izreći, kolikom je smirenošću i bogoljubnošću u bolovima te strpljivošću prilikom krvarenja i povraćanja podnosila bolest, bez ikakva duševnog nemira. Čvrsto sam uvjeren da je odmah poslije smrti otišla u raj. Koji budete čitali ovaj zapis, pričajte o tomu svima, neka bude za primjer mladima i ostalima.”⁵³

Također su iza sebe ostavila i dva latinska natpisa u kamenu. Jeronim je autor teksta iz 1742. g. na nadgrobnoj ploči svećenika karmelske bratovštine:⁵⁴

48. Usp. bilj. 1.

49. ŽAN, Stara knjiga. . . , 48.

50. Usp. bilj. 42.

51. BABAROVIC, Anagraf u Nerežišćima, u Brački zbornik 3, Split 1957., 107-112.

52. ŽAN, Matica krštenih.

53. Ondje, Matica umrlih.

54. Ta je bratovština utemeljena Jeronimovim nastojanjem 1737. godine, a tijekom 18. st.

„Klerici karmelske kongregacije iščekuju Kristov dolazak pred oltarom preblage Majke, čijim se molitvama ufaju zadobiti oprostjenje.” Na zidu prezbiterija župske crkve nalazi se epitaf iz 1784. g. bračkom knezu F. Balbiju (njegov spровod opisan je naprijed). Među ostalim, ondje čitamo da ga podiže „Frane Bonacci, brački arhiprezbiter, sa svojim stadom.”

Zaključak

Upoznavši mnogostruku djelatnost braće Bonačića u Nerežišćima, a znajući opseg i domet aktivnosti ostalih predstojnika dotične župe, nepobitan je zaključak da su upravo oni najzaslužniji župnici u povijesti toga tisućljetnog mjesta. Istini za volju, mogla bi se u tom smislu izdvojiti imena još nekih župnika, ali s napomenom da su se dotični više osobno afirmirali, neovisno o mjestu službovanja. Njihov se doprinos župskoj zajednici uopće ne može mjeriti s onim braće Bonačića. Ovi su se, naprotiv, i osobno afirmirali kao pastoralci i intelektualci, ali i njihov doprinos župi ima neospornu vrijednost.

Veličanstvena nerežiška crkva ostaje trajan svjedok njihove brige za povjereni im župu i za mjesto vjerničkog okupljanja. U vezi s tom crkvom — koja je upravo njihovom zaslugom onakva kakva je danas — došla je do izražaja njihova sinovska odanost prema bl. Dj. Mariji, koju su štovali pod naslovom Gospe Karmelske. To je posve razumljivo, jer je upravo u vrijeme njihove mladosti (1726. g.) taj blagdan — od dotadašnje vlastite redovničke svetkovine — proširen na cijelu Crkvu. Tako su oni, kao nerežiški župnici, uvelike širili pobožnost prema Gospi Karmelskoj, naslovniku župske crkve u Nerežišćima.⁵⁵

Jeronimov katekizam materijalni je dokaz njegove ljubavi prema dušama i potvrda da ga je u radu vodila ona: *Salus animarum suprema lex*. Samo pak održavanje vjeronauka najbolje svjedoči o njegovoj izvanrednoj revnosti. U njegovo, naime, vrijeme nisu se svećenici mnogo trudili oko katehiziranja djece. To su činili klerici (= dijaci), ali — kako piše Jeronim — „gdi ni dijakov, da bi to učinili misnici, bili bi dostojni hvale. Gdi ni ni misnikov, mogla bi to učiniti dica uzrasla, ka su razumna. Gdi se ne može ni tako, valja činiti kako se može” (str. 120-121). Kad se sve to zna, onda je očito da Farlati nije pretjerao pišući kako Jeronim, kao šibenski biskup, „nije žalio nikakva truda ni muke u brizi za korist i spasenje povjerena stada.”⁵⁶ Jeronim se po svojem požrtvovnom radu bio proćuo nadaleko, tako da ga se i papa Klement XIII. — inače njegov školski drug koji ga je imenovao Šibeniskim biskupom — sjeća o njegovoj smrti te pun sućuti i poštovanja piše sažalno pismo bratu mu Frani.⁵⁷

u župi djeluje još šest laičkih bratovština. Usp. FEANULIĆ, nav. dj., 42.

55. Usp. bilj. 38.

56. Usp. bilj. 5.

57. Usp. bilj. 21.

Premda je Jeronimov katekizam prvotno bio namijenjen nerežiškoj župi, uvelike se rabio u južnohrvatskim biskupijama, poglavito hvarskoj i šibenskoj, sve do pojave jedinstvenoga *Austrijskog katekizma*. Posebna novost njegova katekizma jesu metodološke upute za poučavanje djece i odraslih u kršćanskom nauku. „Upravo zbog tih uputa”, piše Hoško, „Bonačiću pripada časno mjesto među pionirima vjerskog obrazovanja odraslih u Crkvi kod Hrvata, a njegov *Nauk kršćanski* ostaje značajan dokument katehetskih napora i dostignuća onoga vremena na području Hrvatske pod vlašću Venecije, posebno na južnodalmatinskim otocima.”⁵⁸

Last but non least: svima pastoralnim radnicima Bonačići su uvijek aktualan primjer kako ostvariti idealnu ravnotežu između akcije i kontemplacije, horizontale i vertikale. U svojem dušobrižničkom radu kao da su se vodili onim Kristovim riječima: „Ovo je trebalo činiti” (izgrađivati sebe i druge šireći kraljevstvo Božje), „a ono ne propustiti” (brinuti se za sakralne objekte i uopće za materijalna dobra) (Mt 23,23; Lk 11,42).

Na osnovu svega iznesenog, utemeljeno je tvrditi da su ta dva visoko izobrazena svećenika obogatila Crkvu ne samo svojim naukom nego i uzornim životom. Kao vrsni teolozi znali su i u djelo primjenjivali izreku sv. Bernarda: „Biti samo učen — ispraznost je. Biti samo svet — malo je. Biti učen i svet — savršenstvo je.” Zato se opravdano nadamo da su veliki u Božjem kraljevstvu, jer su najprije sami izvršavali ono što su druge poučavali (usp. Mt 5,19).

58. F. HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb 1985., 53-56. Identičan tekst autor je prethodno objavio u *Služba Božja* 1/1985, 73-77.